

УДК 821.161.2.09(075.8)

Л. І. Починок

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

**ПОЕТИЧНА ЗБІРКА І. ФРАНКА «МІЙ ІЗМАРАГД» (1898)
У СВІТЛІ БІБЛІЙНИХ ІСТИН**

У статті акцентується увага на біблійних образах та мотивах у поетичній збірці І. Франка «Мій Измарагд» (1898), що виявляють еволюцію та становлення світоглядних позицій митця у роки його зрілої творчості.

Ключові слова: моральні принципи, інтерпретація, біблійні образи і мотиви.

«Біблія — це Божя Книга для реального життя»

(І.Огієнко) [12, с. 22].

«... до релігії належить також чуття, любов до тої вищої істоти, й до інших людей, любов до добра і справедливості, а в кінці також добра воля, постанови жити і самому так, щоб наближувати себе й інших до тої вищої істоти»

(І. Франко) [16, с. 3].

Проблема осмислення художніх творів українського письменства в біблійному контексті, що все більше заповнює увагу літературознавців і культурологів, покликана до існування всезагальним глибинним усвідомленням кінцевої необхідності відродження значимості засад християнської моралі та принципу “моралі в політиці” у житті сучасного українського суспільства. Це питання видається ще більш актуальним з огляду на його “табуйований” статус в період панування в літературознавстві атеїстично зорієнтованої офіційної радянської ідеології, особливо ж, коли йшлося про творчість такого митця, як Іван Франко.

На сучасному етапі розвитку української літературознавчої науки постає питання переосмислення життєвого і творчого шляху І. Франка у площині біблійних цінностей та запитів нової доби, що його пропонують у своїх студіях І. Бетко [1], Т. Гундорова [4-5], О. Забужко [6], Я. Мельник [11], Я. Грицак [3], В. Ліпчик та В. Гребенюк [9], М. Фіглевський [14]. Важливим аспектом вищезазначених досліджень є проблема духовності в усій повноті концептуального ряду складових цього поняття у життєтворчості письменника, що в літературознавстві лише пунктирно накреслена і потребує подальшого наукового розмислу та аналізу. Отож і ми спробуємо хоча б частково поглибити пошуки у цьому ракурсі та з'ясувати, наскільки вагомими і значущими були в житті і творчості Івана Франка біблійні істини, образи та мотиви.

Пропоноване дослідження продовжує нашу попередню студію, присвячену проблемі інтерпретації біблійної символіки у творчій спадщині І. Франка [13]. На цей раз зосередимо увагу на його поетичній збірці «Мій Ізмарагд», в якій автор особливо глибоко осмислює сюжетну й образну структуру Книги Книг та закладене у ній гуманістичне вчення і, послуговуючись численними зразками біблійних притч, заповідей, образів та символів, вибудовує на цьому віковичному наріжному камені свою життєву філософію, формулює власні моральні принципи.

Питання духовності, людяності, моралі завжди турбували письменника, були виховними у його творчості, щоразу шліфувалися та все більше наповнювалися змістом, а у збірці «Мій Ізмарагд» логічно набули свого досконалого огранення. Назва поетичної збірки не випадкова. Створюючи збірник поезій «Мій Ізмарагд», Іван Франко розробив символіку і окремі мотиви киево-руського «Ізмарагду». Так називали збірки творів релігійно-дидактичного змісту, що склалися у XIII-XIV ст. у Київській Русі. «Слова» і «повчання», які містилися в «Ізмарагдах», стосувалися норм церковного та морально-побутового життя [10, с. 302-303].

Святе Письмо завжди було для Франка вершиною правди і мудрості:

Хоч би все небо папером було,
Хоч би все море чорнилом було,
Зорі б на пера всі перекувать,
Ангели б сіли там пір'ям писать,
То не списали б — так мудрий прорік —
Мудрості Божої ввік [17, с. 180].

А в час праці над «Ізмарагдом» поет цілком міг промовити словами І.Огієнка: *«Біблія — зоря мого свідомого життя. Вона завжди приносила мені науку і щастя»* [12, с. 22]. І, безперечно, погодився б з думкою митрополита: *«Тільки Божа правда будує правдиву людину, будує й світ»* [12, с. 21], яка так логічно збігається з його власним твердим переконанням, що *«до релігії належить також чуття, любов до тої вищої істоти, й до інших людей, любов до добра і справедливості, а в кінці також добра воля, постанови жити і самому так, щоб наближувати себе й інших до тої вищої істоти»* [16, с. 3].

Як і псаломсївець, що промовляє до Господа: *«Для моєї ноги Твоє слово — світильник, то світло для стежки моєї»* [2, с. 118: 105], — Франко також сприймає Слово Боже як орієнтир, що допомагає знаходити правильні життєві рішення, помічати власні помилки, недосконалість, навчає по-справжньому любити людей. *«Любов, — говорить апостол Павло, — довготерпить, любов милосердствує, не задрить, любов не величається, не надимається, не поводитьсьа нечемно, не шукає тільки свого, не рветься до гніву, не думає лихого, не радїє з неправди, але тішиться правдою, усе зносить, вірить у все, сподївається всього, усе терпить!»* [2, 1 Кор. 13: 4-7]. Своє глибоке розуміння любові як жертви, жертвовного служіння І. Франко виявляє і в своїй автобіографії *«Децо про себе самого»* [15], над якою пра-

цював перед самим виданням збірки «Мій Ізмарагд», і в самій збірці, зокрема в одній з поезій циклу «Паренетікон», інтерпретуючи уривок першого послання апостола Павла до коринтян:

Отак і той, що наложив печать
На серце... хоч би був не знаць
Як чесний, не приблизиться на п'ядь
До Бога без любови.

Вся чеснота, весь труд його марний,
Молитва, піст і жертви всі й тривога, —
Все те, мов пил, розвіє суд страшний!
Одна любов з них зробить скарб цінний
Перед престолом Бога [17, с. 165].

Подібні роздуми сповнюють і 33-ю поезію циклу «Строфи»:

Хоча б ти і муки тяжкі потерпів,
А брата свого не любиш,
То все ж ти на вічне життя не доспів,
Лиш дармо дочасне загубиш [17, с. 179].

Про надзвичайно вагоме значення у людському житті безкорисної братньої любові говорить І.Франко і в «Притчі про життя»:

...одно лиш нам
Лишилось, те, чого ніяка сила,
Ніяка нам пригода взять не може:
Се чиста розкіш братньої любові,
Се той чудовий мід, якого крапля
Розширює життя людське в безмір,
Підносить душу понад всю тривогу,
Над всю турботу із-за діл минуцих —
В простори, повні світла і свободи [17, с. 183].

Отже, як наголошував митрополит Іларіон, «*де любов, там і Бог, а де Бог, там і щастя*» [7, с. 21], бо «*любов*, — зауважував мислитель трохи згодом, трансформуючи євангельську притчу про дім, збудований на камені, — *правдива основа життя, і життя, не на любові основане, впаде*» [8, с. 46]. І. Франко у своїй поетичній інтерпретації, зокрема у 30-ій поезії циклу «Строфи», також звертається до притчі про дім на скелі:

Як метіль прошумить,
Так загине за мить
Злий, сльозами людськими годований,
Шезне й слід весь по нім...
Але добрий — се дім,
На скалі віковічно будований [17, с. 178].

Надто добре знаючи з власного гіркого життєвого досвіду ціну і різноманітність людської любові, поет бунтує душею проти любові нещирої, фарисейської. Серед поезій збірки «Мій Ізмарагд» щодо цього особливою гостротою та сарказмом сповнений вірш, що адресувався

Юліанові Романчуку, «Сідоглавому» («Ти, брате, любиш Русь...»), а також алегорична поезія Франка «Притча про любов», у якій в оригінальній формі переосмислено історію старозавітного Йосипа, Якового сина, що врятував єгиптян та ізраїльтян від голодної смерті:

До Йосифа в Єгипті так
Сказав облесливий дворак:
«Ах, пане, страх тебе люблю
За добрість, за красу твою!»
Та Йосиф знав ціну тих слів
І дворакові відповів:
«Минувше ти збудив сумне...
Мій друже, не люби мене!
Отець любив мене й жалів —
За се братів на мене гнів.
За се в рові я смерті ждав,
За се невольником я став.
Потім Пентефрія жона —
Любила страх мене вона,
Та за любов її дарму
Попав я на сім літ в тюрму.
Тож нині... щиро признаюсь,
Любови твоєї страх боюсь!» [17, с. 184-185].

Відаючи надлюдські сили служінню рідному народові і зазнаючи у відплату за цей титанічний труд осуду, відчуження та відвертої ізоляції з боку русинів-«патріотів», І.Франко завжди пам'ятає слова Ісуса Христа, промовлені ним у рідному Назареті до своїх одноплемінників, що відкинули його: «*По правді кажу вам: Жаден пророк не буває приємний у вітчизні своїй*» [2, Лк. 4: 24]. Глибоко усвідомлюючи трагічну приченість усіх українських пророків-сподвижників, Франко у своїй поезії «Рефлексія» з боєм звертається до рідного краю:

Благословлю тебе! Чи ждять тобі ще треба
Поваги й блиску від будущини,
Чи ні, — одного лиш тобі благаю з неба,..
Щоб сячів твоїх їх власне покоління
На глум не брало і на сміх.
Щоб монументом їх не було те каміння,
Яким в відплату за плодюче насіння
Ще при житті обкидувано їх [17, с. 160].

Проте, навіть зазнавши долі неприйнятого, відкинутого пророка, поет не зрікається ні свого тернового вінця, ні свого тернистого шляху, вперто прямує до раз і назавжди обраної високої мети і кличучи за собою народ до призначеної українцям Богом «землі обітваної». І тут, як бачимо, розходяться Франкові шлях і доля з долею і шляхом такого близького його душі біблійного пророка Мойсея і зближуються з *Via Dolorosa* Христа. Поет свідомо і жертвовно приймає свою подальшу *Дорогу Болю*, пишучи такі рядки у «Рефлексії»:

Важке ярмо твоє, мій рідний краю,
Не легкий твій тягар!
Мов під хрестом, отсе під ним я упадаю,
З батьківської руки твоєї допиваю
Затроєний пугар [17, с. 160].

На цій думці й завершимо початкову студію задуманого ширшого дослідження проблеми вживлення і осмислення І. Франком біблійної символіки у його поетичній збірці «Мій Ізмарagd», яка потребує ще глибшого, скрупульозного вивчення.

Список використаних джерел:

1. Бетко І. Войовничий атеїзм чи осмислення євангельської моралі? / І. Бетко // Слово і час. — 1994. — № 2. — С. 32-38.
2. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / [пер. проф. Івана Огієнка]. — К. : Українське Біблійне Товариство, 2002. — 1164 с.
3. Грицак Я. Пророк у своїй Вітчизні: Франко та його спільнота / Я. Грицак. — К. : Критика, 2006. — 632 с.
4. Гундорова Т. Невідомий Іван Франко. Грані Ізмарagду / Т. Гундорова. — К. : Либідь, 2006. — 262 с.
5. Гундорова Т. Франко не Каменяр. Франко і Каменяр / Т. Гундорова. — К. : Критика, 2006. — 352 с.
6. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: Франківський період / О. Забужко. — К. : Факт, 2006. — 156 с.
7. Іларіон, Архієпископ. «Прийміте всі духа премудрости, Духа Розуму, Духа страху Божого»: Слово на Богоявлення / Архієпископ Іларіон. — Холм, 1943. — 25 с.
8. Іларіон, Архієпископ. Як жити за Христом у світі: Великопісні пасійні слова / Архієпископ Іларіон. — Холм, 1943. — 50 с.
9. Ліпчик В. Вірянин чи атеїст? Про релігійні мотиви у творчості Івана Франка з нагоди 150-річчя з дня його народження [Електронний ресурс] / В. Ліпчик, В. Гребенюк. — Режим доступу: <http://www.pravoslavja.lutsk.ua/vev/statija/?newsid=352>
10. Літературознавчий словник-довідник / [Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.]. — К. : ВЦ «Академія», 1997. — 752 с.
11. Мельник Я. Іван Франко й biblia аросуrра / Я. Мельник. — Львів : Вид-во Українського Католицького Університету, 2006. — 198 с.
12. Огієнкові афоризми і сентенції: До 115-річчя від дня народження Митрополита Іларіона (Огієнка) / [упорядк., вступн. ст. З. Тіменика]. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. — 96 с.
13. Починок Л. Момент істини: біблійна символіка як індикатор світоглядної еволюції І.Франка / Л. Починок // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: наук. зб.: серія історична та філологічна / [редкол.: Є. І. Сохацька, О. М. Завальнюк та ін.]. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2009. — Вип. VI. — С. 154-159.
14. Фіглевський М. Біблійні сюжети та християнські мотиви в творах І. Франка [Електронний ресурс] / М. Фіглевський. — Режим доступу : <http://www.narratif.narod.ru/figlevsky01.htm>
15. Франко І. Дещо про себе самого / І. Франко // Слово і час. — 1994. — № 2. — С. 32-38.

16. Франко І. Радикали і релігія / І. Франко. — Львів, 1898. — 19 с.
17. Франко І. Твори в трьох томах / І. Франко. — К. : Наукова думка, 1991. — Т. 1: Поезії. Поєми. — 1991. — 672 с. (Бібліотека української літератури).

The article focuses on the biblical images and motifs in the poetical collection of Ivan Franko "My Izmarahd" that reveal the evolution and becoming of ideological position of the artist during his mature work.

Key words: moral principles, interpretation, biblical images and motifs.

Отримано: 31.07.2011 р.

УДК 233.5:001(477)(092)

Ю. П. Продан

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ОГІЄНКА (МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА)

У статті проаналізовані погляди Івана Огієнка (митрополита Іларіона) на поняття «людина», «душа людини», а також на призначення людини на Землі.

Ключові слова та словосполучення: людина, душа людини, релігійна поезія, афоризми, філософські містерії.

Професор Іван Огієнко (згодом — митрополит Іларіон) був глибоким мислителем. Він відчував положення людини всім серцем, палко проповідував потребу служіння людині й народові, глибоко розумів людину, співчував їй і високо ставив ідеал служіння людині. Доказом цього є чимала кількість його наукових праць, а саме: філософські твори про людину, душу людини та її призначення на Землі.

Різноманітна жанрово й тематично, а також концептуально, спадщина І. Огієнка свідчить, що тема духовності народу, проблема людини, її душі є однією з головних у його творчості. Багатозначність поняття «душа» зумовлена складними й суперечливими взаємозв'язками і взаємодіями «земного» і «небесного», «світського» і «духовного», «тілесного» і «душевного». Синтетизм цього поняття випливав із його глибокого знання «Старого Світу», сутності біблійних, філософських епох (Середньовіччя, Відродження, Нового Часу). І. Огієнко прагнув у контексті української душі ретроспективно осмислити філософію Ісуса Христа та його учнів, а також філософію дохристиянських вірувань. За твердженням З. Тіменика, митрополит Іларіон прагнув відшукати раціональні зерна язичництва і християнства, вловити золоту нитку об'єктивних історичних безперервностей народних звичаїв і обрядів. Гуманізм апостольського місіонерства І. Огієнко поєднував з новітнім переосмисленням Христової заповіді любові до ближнього як фактичного вияву служіння народові. Обоження людини як вияв найвищого рівня душі став головною гуманістичною ідеєю християнства [10, с. 128-129].